

Проблеми виробництва кормів в умовах радіаційного забруднення

Т.М.ПАЛАМАРЧУК, аспірант

Державна агроекологічна академія, м. Житомир

Проблема збільшення виробництва екологічно чистої яловичини в радіаційно забрудненій зоні Житомирської області є однією з найактуальніших. Вирішення її можливе шляхом забезпечення тварин високоякісними, повноцінними кормами. Повноцінність годівлі великої рогатої худоби визначається рівнем забруднення кормів радіо-

нуклідами, складом раціонів, поживністю окремих кормів, ступенем відповідності наявних у кормах поживних та біологічно активних речовин, підготовкою кормів до згодовування, кратністю годівлі.

При організації повноцінної годівлі необхідно виходити з таких положень:

поліпшення рівня годівлі тварин приводить до збільшення продуктивності, а також до зменшення витрат кормів на одиницю продукції;

чим вища продуктивність тварин, тим більшою повинна бути концентрація енергії в 1 кг сухої речовини раціону;

раціони годівлі тварин необхідно контролювати не тільки за енергетичною цінністю, перетравним протеїном, вмістом кухонної солі, кальцію, фосфору і каротину, а й мікроелементами, вітамінами, незамінними амінокислотами, тобто всіма поживними речовинами відповідно до потреб при певному фізіологічному стані та рівні продуктивності;

забезпечення кормів з найнижчим вмістом радіонуклідів (цезію-137, стронцію-90) для зони радіаційного забруднення, нітратів, нітритів, важких металів — для інших регіонів.

Основними джерелами надходження кормів у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області є лукопасовищне та польове кормовиробництво. Перше складається з природних сіножатей, пасовищ та площі лісу.

У зоні Полісся розташована значна частина природних кормових угідь, яка створює найсприятливіші умови для розвитку м'ясного скотарства. Питома вага зелених кормів з природних угідь у загальному обсязі виробництва становить 23-28%, тоді як у лісостеповій зоні — близько 10%. Слід зазначити, що значна площа сільськогосподарських угідь області, яку використовують у лукопасовищному кормовиробництві, розміщена в зоні радіаційного забруднення. Так, на 1 січня 2000 р. площа природних пасовищ сільськогосподарських підприємств, розташованих у даній зоні, становила 78,4 тис. га, сіножатей — 62 тис., лісу — 220,1 тис. га. З цих площ господарства забезпечують тваринництво зеленими кормами на 65-70%. Проте головним джерелом отримання кормів для м'ясного скотарства в радіаційно забруднених районах області є польове кормовиробництво. В структурі посівних площ господарств частка кормових культур постійно збільшується і становила у 1999 р. 60,1% проти 41,4% у 1986 р. Щодо посівної площі кормових культур, то вона постійно змінювалась (табл. 1).

1. Структура посівних площ основних кормових культур зони радіаційного забруднення Житомирської області

Кормові культури	1986		1996		1997		1998		1999		1999 до 1986 (+, -)	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Всього	177,9	100,0	169,2	100,0	158,8	100,0	162,3	100,0	153,1	100,0	-24,8	x
У тому числі: кормові коренеплоди	10,8	6,1	3,8	2,2	3,1	2,0	1,8	1,1	1,6	1,0	-9,2	-5,1
багаторічні трави	97,5	54,8	109,6	64,8	106,4	67,0	115,2	70,8	116,6	76,2	+19,1	+21,4
однорічні трави	41,5	23,3	46,4	27,4	37,5	23,6	36,7	22,6	26,7	17,4	-14,8	-5,9
кукурудза на силос і зелений корм	28,1	15,8	9,4	5,6	11,8	7,4	8,6	5,3	8,2	5,4	-19,9	-10,4

Так, у 1999 р. площа наведених культур зменшилась на 9,2 тис. га порівняно з попереднім роком та на 24,8 тис. га проти 1986 р. За відповідний період найбільше скоротилася площа кукурудзи на силос і зелений корм — на 19,9 тис. га, або на 10,4%, при збільшенні площі багаторічних трав на 19,1 тис. га, або на 21,4%.

У постраждалих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС господарствах спостерігається значне зниження урожайності кормових культур. Так, у 1999 р. порівняно з 1986 р. урожайність кормових коренеплодів зменшилась на 49,7%, кукурудзи на

силос і зелений корм — на 49,5%, багаторічних трав на зелений корм — на 60,5%. Скорочення посівних площ кормових культур та зниження їх урожайності призвели до значного зменшення виробництва кормів у досліджуваному регіоні.

Зменшення виробництва кормів у сільськогосподарських підприємствах супроводжується їх нераціональним використанням. Слід відмітити, що належна продуктивність у скотарстві може забезпечуватись лише за умови річної витрати кормів не менше 35 ц корм.од. на умовну голову, але фактично згодовується лише 23-25 ц, що зумовлює подовження строків відгодівлі молодняка. Так, нагул великої рогатої худоби становить приблизно 1100 днів. У досліджуваних господарствах спостерігається значна перевитрата кормів на одиницю продукції. В 1999 р. витрати кормів на 1 ц яловичини в середньому по зоні радіаційного забруднення становили 19,8 ц корм.од. (при обґрунтованих нормах 10 ц).

На зниження продуктивності великої рогатої худоби негативно впливає незбалансованість кормів по перетравному протеїну, амінокислотах, мінеральних речовинах та інших елементах. Оскільки із загальної кількості вирощеного зерна в господарствах на фураж використовують лише п'яту частину, кормовий баланс у зимовий період на 53% покривається грубими кормами. Лише 13% концентратів згодовується у вигляді комбікормів. Внаслідок перебої у роботі спиртових підприємств переважна частина відгодівельних господарств не використовують барду.

У зв'язку з тим, що в господарствах зведена до мінімуму механізація переробки та підготовки кормів до згодовування спостерігається значне погіршення їх якості. Дослідження, проведені ветеринарними лабораторіями області, показали, що з перевірених партій заготовлених кормів лише 29% сіна, 18% сінажу і 38% силосу відповідають високим якісним показникам.

У радіаційно забрудненому регіоні поряд з економічною оцінкою кормових ресурсів важливо визначити й екологічну ефективність. Визначення еколого-економічної ефективності виробництва кормів у господарствах, розташованих у зоні радіаційного забруднення, можна здійснити за методикою, розробленою В.П.Славовим та Л.Д.Павловською¹ (табл. 2).

2. Еколого-економічна ефективність вирощування кормових культур у зоні радіаційного забруднення Житомирської області (1996-1999 рр.)

Культури та угіддя	Енергетична урожайність, МДж ОЕ/га	Трудо-місткість виробництва, люд.-год/ц	Вміст радіоце-зію-137 (мін) Бк/кг	Коефіцієнти за			Сума коефі-цієнтів	Місце за ефектив-ністю
				енерге-тичною урожай-ністю	трудо-міст-кістю	вмістом радіоце-зію		
Кормові коре-сплюди	37,3	4,11	55,5	1,0	0,05	1,0	2,05	2
Багаторічні трави на: сіно	11,9	1,51	555	0,32	0,14	0,10	0,56	6
на зелену масу	6,6	0,21	148	0,18	1,0	0,38	1,56	4
Однорічні трави на: сіно	9,1	1,23	740	0,24	0,17	0,08	0,49	7
на зелену масу	6,9	0,34	74	0,18	0,62	0,75	1,55	5
Кукурудза на силос і зеле-ний корм	31,8	0,36	55,5	0,85	0,58	1,0	2,43	1
Силосні куль-тури (без ку-курудзи)	11,4	0,25	111	0,31	0,84	0,50	1,65	3
Природні сі-ножаті та па-совища	6,6	1,73	1850	0,18	0,12	0,03	0,33	8

¹ Павловська Л.Д., Славов В.П. Еколого-економічні основи виробництва і використання кормів у зоні радіоактивного забруднення. — К.: Світ, 1999. — 140 с.

З даних табл. 2 видно, що в системі кормовиробництва зони радіаційного забруднення необхідно надавати перевагу тим культурам, які мають найбільшу продуктивність та радіоекологічну чистоту, а саме: кукурудзі на силос і зелений корм (сума коефіцієнтів ефективності 2,43) та кормовим коренеплодам (2,05). Дані таблиці також підтверджують, що нині природні сіножаті та пасовища є найбільшими постачальниками радіоелементів у корми та кінцеву продукцію (сума коефіцієнтів еколого-економічної ефективності — 0,33). Тому вони потребують докорінного поліпшення. Так, докорінне поліпшення природних кормових угідь знижує надходження радіонуклідів з ґрунту в лучні трави в 4-16 разів¹.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про необхідність заміни існуючої не-ефективної системи кормовиробництва сучасними маловитратними технологіями. Влітку основним джерелом кормів у господарствах повинні стати пасовища. Так, за даними річних звітів сільськогосподарських підприємств, зелена маса, яку одержують з високопродуктивних пасовищ і сіножатей, в 1,9 раза дешевша порівняно з тими, які одержують з орних земель.

Оскільки луговий корм при належній організації та експлуатації випасів потенційно дешевший польового майже втричі, лукопасовищне утримання великої рогатої худоби повинне зменшити собівартість молока і м'яса на 20-30%.

З метою скорочення витрат у польовому кормовиробництві необхідно в господарствах збільшити посіви менш трудомістких культур. Аналіз свідчить, що на вирощування 1 ц корм. од. кукурудзи на силос і зелений корм при урожайності 220 ц/га, конюшини (150 ц/га) та пасовищних кормів (110 ц/га) витрати палива вдвічі менші, ніж на виробництво 1 ц зерна при урожайності 25 ц/га. Для господарств зони Полісся, які мають урожайність зерна менше, ніж 10 ц/га, вигідніше закупити його в господарствах, розташованих у зоні Лісостепу, а вивільнені площі задіяти для виробництва інших кормових культур, наприклад, розширити площі багаторічних бобових і бобово-злакових трав, які забезпечують високу якість та низьку собівартість.

Для зниження концентрації радіонуклідів необхідно здійснювати переробку кормів: подрібнення концентратів, розмелювання, запарювання їх, промивання коренеплодів, силосування провадити з добавками різних мінеральних елементів (калію, кальцію, магнію, заліза), збагачувати мінеральними добавками грубі корми (солону, полу, сінаж), застосовувати різні способи збирання.

Отже, вирішення проблеми виробництва екологічно чистих кормів в умовах радіаційно забруднених територій Житомирської області можливе шляхом інтенсивного розвитку кормовиробництва — основи розвитку м'ясного скотарства.

*